

SADREDDİN KONEVİ'NİN İLMİ ŞAHSİYETİ

Doç. Dr. Ramazan AYVALLI

Her meşhûr kimsenin, meselâ faziletli bir ilim adamının, dirâyetli bir devlet adamının, muvaffak olmuş bir ticâret veya iş adamının, şöhretli bir san'atkârın ve herhangi bir spor dalındaki rekortmenin, bulunduğu mevki ve makama gelmeden önceki hayâtı, yetişme tarzı ve elde ettiği şöhrete nasıl ulaştığı dâimâ merak konusu olur.

Konya'nın ma'nevi mi'mârlarından, büyük ilim adamı ve velî Sadreddin Ebu'l-Meâlî Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Konevî'nin (1) (606-673/1210-1274) de ilme başlama yaşı, ilim öğrendiği merkezler, hocaları ve bunların adedi, ilim tashili için yaptığı seyâhatler, tahsil ettiği ilimler ve bunlarda elde ettiği pâye, hocalık yaptığı merkezler, yetiştirdiği talebe ve bunların sayısı, te'lîf ve tasnif ettiği eserler ve eserlerinin ilmi kıymeti merak konusu olabilir. İşte biz, Selçuk Üniversitesinin, büyük bir kadir-şinâslık örneği olarak, tertiplediği bu ma'nâlı ve kıymetli sempozyumda, "Sadreddin Konevî'nin İlmî Şahsiyeti" başlıklı tebliğimizin hacmi ve vaktin müsâadesi nisbetinde- bu konulardan bazılarına, birer nebze de olsa temâs etmek istiyoruz.

Hemen şunu belirtelim ki, gerek hocalarının, gerek akrânının, gerekse talebesinin ve daha sonraki âlimlerin birçok iltifâtlarına, medîhlerine ve sitâyışkâr sözlerine mazhar olan büyük Türk (2) mutasavvıfı Sadreddin Konevî, memleketimizde, özellikle Konya'da yeteri kadar tanınmamakta ve lâyıkı vechile bilinmemektedir. Bu bakımdan biz, önce, muhtelif asırlarda ve değişik memleketlerde yaşamış, ilim erbâbı arasında meşhûr bazı âlimlerin, onun hakkındaki sözlerinden birkaç tanesini zikretmeyi uygun görüyoruz:

- (1) Şâhzâde-i Muhammed Dârâşükûb Sefinetü'l-Evliyâ, Mat. Feyz, 1884, s. 68; Ömer Rızâ Kehhâle, Mu'cemü'l-Müellifin, Beyrut, tarihsiz, IX, 43; Hayruddin ez-Ziriklî, el-A'lâm, 3. tab', bas. tar. şeh. ve mat. yok, VI, 254
- (2) Prof. Dr. Nihat Keklik, Sadreddin Konevî'nin Felsefesinde Allah-Kâinât ve İnsan, İstanbul, 1977 (1. bsk. Edebiyat Fak. Mat. 1967), Önsöz, VIII (Giriş), IX

Büyük islâm âlimi, Mısır'da ve Şam'da Şâfiî âlimlerin reisi ve Şam'da kâdî'l-kudât ya'nî temyiz reisi olan, 150'den fazla kitap yazan Ebu'l-Hasen es-Sübki (Ali b. Abdi'l-Kâfi hâfız Takıyyüddin Sübki)nin (683-756/1284-1355) oğlu ve şâfiî âlimlerinden Abdül-Vehhâb Tâcü'd-Din es-Sübki (v. 771/1370 Şam), onun hakkında, "zâhid, şeyh, Muhammed b. İshâk Sadruddin el-Konevi, tasavvufa dâir eserler sahibidir" (3) demek sûretiyle, onu tasavvuf âlimlerinden saymıştır.

İran'lı büyük âlim ve velî, çok kitap yazmış bulunan, Fâtih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'a da'vet edilen, Konya'ya kadar gelip onun vefâtını haber alınca geri dönen, Şeyhulislâm Molla Câmi (Abdurrahmân b. Nizâmiddin Ahmed Nüriddin Câmi) (Câm 817-898 Hirat/1414-1492), "Şeyh Sadreddin Muhammed b. İshâk el-Konevi, zâhiri ve bâtnî, akli ve nakli bütün ilimleri cem' etmişti" (4) demektedir.

Ali el-Havvâs'ın talebesi, büyük hadis ve Şâfiî fıkıh âlimi olan ve çok kitabı bulunan Abdülvehhâb eş-Şa'rânî (v. 973/1565) de, "Şeyh Muhammed el-Konevi es-Sûfi, İbnü'l-Arabî'nin arkadaşı olup bir cildlik Fâtiha tefsiri ve başka te'lifleri vardır" (5) diyerek onun tasavvuf, tefsir ve diğer ilimlerde eser sâhibi olduğunu belirtmiştir.

M. 1535 senesinde vefât eden Hândmir, Bombay'da basılan farsça bir eserinde "Şeyh Sadreddin Muhammed b. İshâk el-Konevi zâhiri ve bâtnî ilimleri, akli ve nakli fenleri elde etme konusunda emsâl ve akrânını geçmiştir..." (6) demektedir.

M. XVIII. asırda vefât eden büyük Türk âlimi, Üsküdar'da Atpazarında Osman efendiden hilâfet alan, sôfiyye-i aliyyeden, Celveti Meşâyihından ve "Rûhu'l-Beyân" isimli 10 cild hâlinde Beyrut ve İstanbul'da bastırılan tanınmış Kur'ân tefsirinin ve diğer bazı meşhûr eserlerin yazarı olan, aynı zamanda Üsküdar'daki Ahmediyye Câmiinde cum'a vâizliği yapan İsmâl Hakkı Bursevî (Aydos 1063-1137 Bursa/1652-1725) ise, "Kitâbu'l-Hitâb" adlı eserinde, Konevi ile Mevlânâ Celâleddin Rûmî'yi mukâyese edip, Konevi'nin Mevlânâ'dan "yerle gök arasındaki fark gibi" çok yüksek olduğundan bahsetmektedir. (7)

Fransızcadan Türkçeye Lügati ve altı cildlik Kâmûsü'l-A'lâm'ı

(3) Tâcüddin es-Sübki, Tabakâtü's-Şâfi'iyye, Mısır, 1964, VIII, 45

(4) Molla Câmi, Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds, Lucknow, 1893, Lâmiî Çelebi, Nefehâtü'l-Üns Tercemesi, İstanbul, 1270, s. 659

(5) Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Mısır, 1954, I, 203

(6) Hwândmir, Habîbü's-Siyer, Bombay, 1957, c. III, cüz' I, s. 66

(7) Prof. Dr. Nihat Keklik, A.g.e. (Giriş), XI

ile şöhret bulan Şemseddin Sâmî (1266-1322/1850-1904), onun hakkında, "Kibâr-ı meşâyih ve ulemâdan (velilerin ve âlimlerin büyüklerinden) olup Konyalıdır" der. Ayrıca "zâhiri ve bâtinî ilimlerde, asrının feridi (bir tanesi) olup talebelerinden nice meşhûr âlimlerin yetiştiğini, Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin de ondan ilim aldığı" kaydeder. (8)

Hicrî 14. asrın büyük âlimlerinden, Câmiu'l-Ezher mezûnu, uzun seneler Medîne'de kalan, Şâm'da kâdi, Beyrût'ta da Hukûk Mahkemesi re'isi olan ve çok kitap yazmış bulunan (47 aded kitabı basılmıştır) Yûsuf b. İsmâil b. Yûsuf en-Nebhânî (Hayfa 1265-1350 Beyrut/1849-1932), "Sûfi, büyük ârif, meşhûr imâm Sadreddin el-Konevi Muhammed b. İshâk er-Rûmî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin talebelerinin en üstünüdür." (9) demiştir.

Muâsır ilim adamlarından Hayruddin ez-Zirikli ise, onu, "sûfi, Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin öğrencilerinin büyüklerinden..." olarak takdim eder. (10)

Kronolojik sıraya göre, hakkındaki medihkâr sözlerden bir kısmını naklettiğimiz h. 606 (m. 1210) yılında, Malatya'da doğan (11), bilâhare Konya'ya yerleşen, Anadolu Selçukluları nezdinde i'tibârlı ve yüksek mevki sâhibi (12) tanınmış bir âilenin çocuğu olan Muhammed b. İshâk (Sadreddin Konevi), küçük yaşta, yetim bir çocuk olarak ilim tahsiline başlayıp zamanında okunması âdet olan ilimleri okumuştur. İlk öğrenimini bitirdikten sonra, ağırlıklı olarak kelâm ve tasavvuf ilimlerine yönelmiş, bu sâhada aşkla, şevkle çalışmaya başlamıştır. Hândmir'in de ifade ettiği gibi, zâhiri ve bâtinî ilimleri, akli ve nakli fenleri elde etmiştir. (13)

Büyük kelâm ve tasavvuf âlimlerinden olan Sadreddin Konevi, Konya'lı olup burada yaşamış, bir ara Halep, Şâm, Mısır ve Hicâz'a gitmiş ise de, sonra tekrâr Konya'ya dönüp 673/1274 senesinde, yine

(8) Şemseddin Sâmî, Kâmüstü'l-A'lâm, İstanbul, 1306, IV, 2944

(9) Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, Câmiu Kerâmâtî'l-Evliyâ, Tah. ve Mür. İbrâhîm Atve İvad, 2. tab', Mustafa'l-Bâbî el-Halebî, (Kâhire), 1394/1974, I, 222

(10) Hayruddin ez-Zirikli, A.g.e. VI, 254

(11) Prof. Dr. N. Keklik, A.g.e. (Giriş), s. XI; (Prof. Dr.) Ahmed Ateş, Muhyiddin İbnü'l-Arabî md. İslâm Ansiklopedisi, VIII, 539. Hayruddin ez-Zirikli, onun hem doğumunun, hem de vefâtının Konya'da olduğunu zikretmiştir. Vefât tarihi olarak da 673/1275 tarihini kaydetmiştir. Bkz. A.g.e. ay. yer

(12) N. Keklik, A.g.e. (Giriş), s. XI

(13) Hândmir, A.g.e. ay. yer

burada vefât etmiştir. (14) Kabri, Konya'da, kendi adı ile anılan Câmîin bahçesinde olup, vasiyetine uyularak, kabrinin üzeri kapatılmamış, açık bırakılmıştır. Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, onun, naşının Dimeşk'a götürülüp hocası Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin yanına gömülmesini vasiyet ettiğini, fakat bunda ittifâk hâsıl olmadığını da zikreder (15).

Bütün İslâm tarihi boyunca, ilim öğrenmek için, meşhûr ilim merkezlerine ve şöretli âlimlerin huzûruna gitmek, ilim öğrenmek için önemali bir şart olduğundan, Konevi de bu sebeble, zamanının birçok önemli ilim merkezine seyâhat etmişti. Yukarıda da kısaca belirttiğimiz gibi, bu ilmi merkezler arasında Halep, Şâm, Mısır, Hicâz ve Konya gibi beldeler bulunmaktadır. Sadreddin Konevi, keskin zekâsı, kuvvetli hâfızası ve üstün kâbiliyetiyle, hemen etrâfındakilerin dikkatlerini üzerine çekmiş, onların takdîrlerini kazanmıştır.

Ulemâ ve Evliyânın büyüklerinden, "Hudâvendigâr", "Sultânü'l-âşikin", "Sultânü'l-mahbûbin", "Molla Hünkâr" diye de anılan Mevlânâ Celâleddin Muhammed Rûmî (Belh 604-672 Konya/1207-1273), sôfiyye-i aliyeden ve fıkıh âlimlerinden, "Fusûsu'l-Hikem" şârihi, "Menâhicü'l-İbâd" isimli, dört mezhebe göre, farsça fıkıh kitabının sâhibi Muhammed b. Ahmed Sa'ideddin Fergânî (v. 699/1299) ve Al-lâme Kutbeddin Şirâzî () gibi birçok ilim, irfân, hikmet ve tasavvuf ehli kimsenin hocaları olan Sadreddin Konevi, pek yüksek hocalardan ilim ve feyz almıştır.

Bunlar arasında, "el-Fütühâtü'l-Mekkiyye", "Fusûsu'l-Hikem" ve daha birçok meşhûr kitabın yazarı olan Ebû Abdillah Muhammed b. Ali Muhyiddin İbnü'l-Arabî vardır. (16) Aynı zamanda İbnü'l-Arabî, onun dul kalan vâlidesiyle izdivâç edip onu terbiye etmiş, yetiştirmiştir. (17) Bu hocası, 560/1165'te Endülüs'teki Mürsiye'de doğmuş, 8 yaşında İsbiliye'ye gelerek mükemmel bir tahsil yapmıştır. 29 ya-

(14) Yûsuf en-Nebhânî 672 senesini zikretmektedir. Bkz. A.g.e. ay. yer; Ö. Rızâ Kehhâle ile Abdülvehhâb eş-Şa'rânî de 672/1273 tarihini zikretmişlerdir. Bkz. Kehhâle, A.g.e. IX, 43; eş-Şa'rânî, A.g.e. I, 203; Şemseddin Sâmî ise 671'de vefât ettiğini belirtmektedir. Bkz. A.g.e. aynı yer; Tâcüddin es-Sübki, A.g.e. VIII, 45

(15) Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, A.g.e. ay. yer

(16) Y. en-Nebhânî, A.g.e. ay. yer; Ö. R. Kehhâle, A.g.e. ay. yer; H. ez-Zirikli, A. g.e. ay. yer; Ş. M. Dârâşükûh, A.g.e. ay. yer

(17) H. ez-Zirikli, A.g.e. ay. yer; Şemseddin Sâmî de, Konevi'nin tıfl (çocuk) iken, pederinin vefât ettiğini, dul kalan vâlidesini, o vakit Şâm'dan Konya'ya gelmiş olan Muhyiddin (İbn) Arabî'nin tezevvüc edip kendisinin terbiyesine sebep olduğunu kaydeder. Bkz. A.g.e. ay. yer

şında Tûnus'a geçmiş, oradan Mısır'a ve Filistin'e, sonra da Hicâz'a gidip haccetmiştir. 1195-1198 yılları arasında Fas'ta yaşayan Muhyiddin İbnü'l-Arabî, 1198'de Endülüs'te Kurtuba'ya dönmüştür. 1198-1201 yılları arasında, burada kalan İbnü'l-Arabî, 1204'e kadar Mekke'de ikâmet etmiş, 1204'te buradan yola çıkıp Bağdâd'a uğrayarak aynı senede Konya'ya gelmiştir. Konya'da, Selçuklu Sultanı I. Keyhusrev tarafından büyük bir ihtirâmıla karşılanmış, müstakbel sultan Keykâvüs'a hocalık yapmıştır. 1230'da Anadolu'yu bırakarak Şâm'a yerleşen ve 638/1240 senesinde burada vefât eden, akâidde Sünnî, fıkhıta Mâlikî olan İbnü'l-Arabî, umûmî olarak İslâm ve Türk tasavvufuna te'sir ettiği gibi, husûsen genç çağdaşı Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve üvey evladı Sadreddin Konevi üzerinde de büyük ölçüde müessir olmuştur. (18)

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevi'nin terbiyesi ile çok yakından meşgûl olmuş, yetişmesine husûsî ihtimâm göstermiştir. (19) Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Konevi küçük yaşta iken, Anadolu Selçukluları nezdinde itibârı ve yüksek mevkiî bulunan babası İshâk efendi vefât etmesine rağmen, çok iyi bir tahsil görmüş, 60 seneden fazla süren ömrü içerisinde (20) zâhiri ve bâtını ilimlerde asrının bir tanesi olup şeriat ve tasavvuf ilimlerini kendinde toplamıştır. (21) Böylece zamanının en büyük âlimlerinden olmuştur. O, hem zâhiri ilimlere, hem de tasavvufa dâir birçok kıymetli eserler yazmıştır. Bunların yanısıra Konya'da binlerce talebeye ders vermiş, çok sayıda hikmet ve tasavvuf ehli kimse, birçok meşhûr âlim yetiştirmiştir. Bunlardan başka, zamanındaki bazı ilim adamlarıyla, meselâ Nasiruddin Tûsî ile hikmete âid bazı mes'elelerde def'alarca mektuplaşmış (22), uzun münâzara ve mübâhaselerde (tartışmalar da) bulunmuş, hattâ şîf âlimlerinden olan Nasiruddin Tûsî, kendi aczini i'tirâf ve O'nun üstünlüğünü kabûl etmiştir.

(18) Yeni Türk Ansiklopedisi, VII, 2493 (Muhyiddin İbnü'l-Arabî md.); Ahmed Ateş, İslâm Ans. VIII, 533-555 (Muhyiddin İbnü'l-Arabî md.); geniş bilgi için ayrıca bkz. Doç. (Prof.) Dr. Nihat Keklik, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Hayâtı ve Çevresi, Büyük Mat. İstanbul, 1966, s. 62-172

(19) Y. en-Nebhâni, A.g.e. I, 222'de Abdür-Raûf el-Münâvî tarafından, Sadreddin Konevi'den naklen, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin onun ma'nen yükselmesi için nasıl uğraştığı ifade edilmiştir.

(20) A. eş-Şarâni, A.g.e. ay. yer; Ö. R. Kehhâle, A.g.e. ay. yer

(21) Ş. Sâmi, A.g.e. ay. yer; Ş. M. Dârâşükûh, A.g.e. ay. yer

(22) H. ez-Zirikli, A.g.e. ay. yer; Kâtip Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, İstanbul, 1940, II, 1758. K. Çelebi, burada "el-Mufâvedât" isimli eseri zikredip hakkında bilgi verirken şöyle demektedir: "Bunlar, muhakkık Nasiruddin et-Tûsî'den sorduğu ve ona defalarca verdiği cevaplar olup "Vücûd", "mâhiyet" ve "insanların sıfatlarının değişmesi" konularına dâirdir." Konevi'nin Tû-

Konevi'nin hocaları arasında Sa'deddin Hamevi (Muhammed İbnü'l-Müeyyed b. Ebi'l-Hasen b. Muhammed b. Hameveyh) de vardır. 587/1191 veya 595/1198-1199'da doğan, Hamevi henüz genç yaşlarında, Hârizm'de, büyük sûfi Necmeddin Kübrâ tarafından te'sis edilen Kübreviyye tarikatine intisap etmiş ve şeyhin 12 büyük halifesinden biri olmuştur. Moğol hâkimiyeti esnâsında göç ederek Süriye'de Cebel-i Kâsiyün'da münzevi ve zâhidâne bir hayât sürdürdükten sonra Horasan'a dönüp Bahrâbâd'da yerleşen ve burada 658/1260 veya 650/1252 yılında veât eden Sa'deddin, zamanının en meşhûr mutasavvıflarından biri idi. Onun tasavvuf meclislerine, Sadreddin Konevi gençliğinde iştirâk etmiştir. (23)

Üvey babası, büyük veli ve müctehid, 500'den fazla kitap yazmış olan Muhyiddin İbnü'l-Arabi'den (560-638/1165-1240) Konya'da ilim ve feyz alan, çok istifâde eden Sadreddin Konevi, hocası ile Halep ve Şam'a gitmiş, devamlı onun derslerinde bulunmuş, kendisi de Şam'da ders vermeye başlamıştı. Muhyiddin İbnü'l-Arabi vefât edince, meşhûr şeyh Evhadeddin Ebû Hâmid b. Ebi'l-Fahr el-Kirmânî'den (v. 635/1237) ders ve feyz almaya başlamıştır. (24) Mutasavvıf ve Şâfi mezhebi fıkıh âlimi olan Evhadeddin Ebû Hâmid Kirmânî, Bağdâd'da ilim tahsil etmiş, evliyâdan Rükneddin Süncâsî'nin hizmetine girmiş, meşhûr veli Şihâbüddin Sühreverdi ile görüşmüştür. Evhadeddin Kirmânî, talebesi Ahî Evren ile birlikte 602/1205 yılında Anadolu'ya gelip Konya'ya yerleşmiş, kendisi için kurulan dergâhta dersler verip pekçok talebe yetiştirmiştir. Muhyiddin İbnü'l-Arabi, Şems-i Tebrizî ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî gibi zamanın büyükleriyle de görüşen Evhadeddin Kirmânî 635/1237'de vefât edince, yerine talebesi ve damadı Ahî Evren geçmiştir. (25)

Yukarıda sadece üç hocasını zikrettiğimiz, tasavvufî tabiriyle sôfiyye-i aliyyeden ya'nî evliyânın büyüklerinden ve kelâm âlimlerinden olan Sadreddin Konevi'nin kelâm ilmindeki yeri eşsizdir. Bu ilimde birçok ince mes'eleleri açıklığa kavuşturmuştur. Muhyiddin

sî ile mektuplaşmaları hakkında geniş bilgi için bkz. N. Keklik, Sadreddin Konevi..., (Giriş, X, XXIII, s. 14, 22, 29, 36, 176. Prof. Dr. Nihat Keklik, mektuplaşmalara dâir eserin adını "el-Mükâtebât" olarak kaydetmiştir. Ayrıca bkz. Molla Câmî, Nefehâtü'l-Üns, Lamiî Çelebi Tercemesi, s. 632

(23) M. Fuâd Köprülü, İslâm Ansiklopedisi, X, 26-27 (Sa'deddin Hamevi md.)

(24) Muhyiddin İbnü'l-Arabi, el-Fütühâtü'l-Mekkiyye, Kahire, 1269, I, 141; Doç. Dr. N. Keklik, Muhyiddin İbnü'l-Arabi..., s. 152; Prof. Dr. N. Keklik, Sadreddin Konevi..., (Giriş), s. XIV-XV

(25) Molla Câmî, A.g.e. (Lamiî Çelebi Tercemesi), s. 659; Ş. Sâmi, A.g.e. II, 1065; geniş bilgi için bkz. Menâkıb-ı Evhadeddin Kirmânî, Tahrân, 1968; İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, VIII, 264-265

İbnü'l-Arabî'nin "Vahdet-i Vücûd" hakkında söyledikleri ve yazdıklarını, dine ve akla uygun olarak izâh etmiştir. (26)

O, kelâm ve tasavvuf âlimi olduğu gibi, aynı zamanda tefsir ve hadisçi, ayrıca diğer bazı ilim dallarıyla meşgûl olmuş bir kimsedir. Meselâ "Mevlânâ Kutbeddîn Allâme-i Şîrâzi'ye hadis ilmini okuttuğu" (27) ve eserleri arasında tefsir ve hadise dâir kitapları bulunduğu bilinmektedir.

Kâtip Çelebi, Bağdâdlı İsmâil Paşa, Prof. Dr. Carl Brockelmann, Prof. Dr. Nihat Keklik, Osman Ergin ve bazı tabakat müelliflerinin zikretmiş oldukları, Sadreddin Konevi'nin eserleri gözden geçirilince ve kendi eserleri okununca, ekseriyetinin mevzularının kelâm ve tasavvuf olduğu, bazılarının tefsir, bazılarının da hadise âid olduğu müşâhede edilmektedir. (28)

Netice olarak söylemek gerekirse, genel hayâtı ile ilmi hayatından kısaca bahsettiğimiz Sadreddin Konevi'nin, bu yüksek ilmi şahsiyetinin teşekkülüne tesir eden âmilleri, kanâatimizce şöyle sıralamak mümkündür :

1 — Evvelâ, ilmin yüksek değerini takdir eden, tanınmış bir âlede dünyâya gelmiş, zamanının mühim ilim merkezlerinden biri olan bir şehirde (Konya'da) yerleşmiştir. Babası Şeyh Mecdüddin İshâk âlim bir zât idi. (29)

2 — Yetim bir çocuk olmasına rağmen, dul annesiyle evlenen üvey babası Şeyh Muhyiddin İbnü'l-Arabî tarafından büyütülüp yetiştirilmiş, binâenaleyh çok küçük yaşta ilim tahsiline başlamış, bu, onun hâfızasında taş üzerine işlenmiş bir nakış gibi, ilmin yerleşmesine sebep olmuştur. Zamanında okunması âdet olan ilimleri okumuştur.

(26) Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, A.g.e. aynı yer ile kırs.; Rehber Ansiklopedisi, İhlâs Mat. İstanbul, tarihsiz, XV, 19; İslâm Âlimleri Ans. İhlâs Mat. tarihsiz, İst. IX, 248

(27) Hwândmîr, A.g.e. ay. yer; M. Camî, A.g.e. ay. yer; Ş. M. Dârâşükûh, A.g.e. aynı yer

(28) Kâtip Çelebi, A.g.e. s. 120, 455, 537, 839, 900, 1034, 1038, 1288, 1490, 1758, 1768, 1956, 1967; Bağdâdlı İsmâil Paşa, İzâhu'l-Meknûn, İstanbul, 1940, I, 335, II, 41, 523, 598; Prof. Dr. C. Brockelmann, GAL, I, 134, 135, 449, 450, SUP. I, 807, 808; N. Keklik, S. Konevi..., (Giriş), s. XIX - XXIII; Osman Ergin, Sadreddin el-Konevi ve Eserleri, Şarkiyat Mecm. İst, 1958; ayrıca bkz. Taşköprüzâde, Miftahu's-Seâde, Kahire, 1968, I, 451, II, 211, 212, 451, 452; Y. İ. Serkis, Mu'cemü'l-Matbûâtî'l-Arabiyye, s. 1532

(29) İbn Bîbî; el-Evâmiru'l-Alâiyye, TTK nşr. 1956, s. 25; Ahmed Ateş, İslâm Ans. VIII, 538-539 (Muhyiddin İbnü'l-Arabî md.)

3 — Kendisi kuvvetli bir irâde ve azim sâhibi, çok çalışan ve az uyuyan bir kimse (30) olduğu gibi, ayrıca Cenâb-ı Hakk, bunlara ilâveten zekâ keskinliği, hâfıza kuvveti, kâbiliyet üstünlüğü ve mükâşefe yani hakikatleri ve ilâhî sırları keşfen, kalp temizliği ile öğrenmeyi (31) de lutfetmiştir. Meselâ Moğolların Bağdâd'ı işgâl, tahrib ve müslümanları katlettikleri tarih olan 656/1258 tarihinde, gördüğü bir rüyadan, böyle mühim bir hâdisenin vukû bulduğunu anlamıştır. (32) Vasiyetnâmesinin son kısmında, "Mücerred (yani bekâr) olanlar, Şâm'a hicret etsinler. Yakında öyle zulmetli fitneler meydana gelecek ki, çokları ondan kurtulamayacak" (33) demek sûretiyle, Selçuklu istiklâlini yok edecek olan Moğol sürülerinin tecâvüzlerini dile getiriyordu.

4 — Kendinden önceki ve zamanındaki âlimlerin eserlerini tedkik etmesi, onda ilmi nosyonun teşekkülüne, önemli ölçüde yardımcı olmuştur. Bu cümleden olarak, İmâm-ı A'zam Ebû Hanife, İmâm Ebû Mansûr Mâturîdî ve İmâm Muhammed Gazâlî gibi âlimlerin, kendisine akâid konusunda mühim te'sirleri olmuş, ehl-i sünnet çerçevesinde kalmıştır. (34) Şihâbüddîn Sühreverdî'nin yolunda tasavvufî fikirlerini geliştirmiş, bu mevzûda Muhyiddîn İbnü'l-Arabi'den çok istifâde etmiştir. O, akâidde ehl-i sünnet olduğu gibi, amelde de Şâfiî mezhebinde idi. (35)

5 — Asrında, kendilerinden ilim tahsil edebileceği, bol miktar-

(30) Sadreddîn el-Konevî, en-Nefehâtü'l-İlâhiyye, Konya Yûsuf Ağa Ktb. No. 5468, vr. 67a; N. Keklik, S. Konevî..., (Giriş), s. XIV, 156; Mûsâ Sadri, Menâkıb-ı Hazret-i Şeyh Konevî, İst. Üniv. Ktb. TY. 842, vr. 3b

(31) S. el-Konevî, en-Nefehâtü'l-İlâhiyye, vr. 5a, 9b-10a, 19a, 36b, 60b, 68b, 78b, 84a, 90b, 92b; S. Konevî, et-Tebşire (Tebşiretül-Mübtedî ve Tezkiretül-Müntehî), İst. Nuruosmaniye, 2287, vr. 140b; N. Keklik, S. Konevî..., s. 8

(32) S. Konevî, Şerhu Hadisi'l-Erbain, Üniv. Ktp. AY. 300, vr. 51a; N. Keklik, A.g.e. (Giriş), s. XXI, 157-158

(33) İbrahim Hakkı Konyalı, Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964, s. 496-498. Vasiyetnâmedeki arapça ibâre şöyledir :

... ومن كان مجردا فليقصد المهاجرة الى الشام فانه سيحدث

فتن مظلمة يعسر سلامة الأكتين منها ... "

Ayrıca bkz. İslâm Âlimleri Ans. IX, 249

(34) Prof. Dr. N. Keklik, A.g.e., s. 6-8'de Konevî'nin felsefeye, filozoflara ve metodlarına karşı menfi tavır takındığını zikretmektedir. Bu konuda ayrıca bkz. S. Konevî, Tebsire, 24a; S. Konevî, İ'câzü'l-Beyân (Tefsîru'l-Fâtiha), İst. Râğıb Paşa, 6279, vr. 10b, 142b

(35) Y. en-Nebhânî, A.g.e. I, 222; H. ez-Zirikî, A.g.e. VI, 254

da, kudretli ilim adamları bulabilmiş ve özel kabiliyetleri sebebiyle de onların husûsî alâkalarına mazhar olmuştur. Meselâ Şam'da Ev-hadüddin Kirmânî'nin talebesi olmuş, yine orada Muhyiddin İbnü'l-Arabi'den istifâde etmiştir. (36) Kendi memleketindeki hocaların ilimlerini öğrendikten sonra, zamanında büyük ilim merkezleri olan birçok şehiri dolaşma imkânlarına sâhip bulunması da oralardaki mühim şahsiyetlerden, mümtâz hocalardan ilim almasına sebep olmuştur.

6 — Öğrendiklerini öğretme imkânına kavuşması, ilminin pekişmesinin sebeplerinden biridir. 1207-1273 yılları arasında Konya'da yaşayan çağdaşı Mevlânâ Celâleddin Rûmî de, ondan ilim alanlardan biri olduğu için, Mevlevî tarikatine de geniş te'siri söz konusudur. (37)

7 — Bu arada, bazı ilim adamlarıyla mektuplaşması, onlarla çeşitli konularda mübâhese ve münâzaralarda bulunmasının da onun ilminin kuvvetlenmesinde müessir olduğunu zikredebiliriz. Zirâ söylediği her sözün delilini de ortaya koyma durumu doğmuştur. Muâsırlarından, mektuplaştığı kimseler arasında Nasîruddin Tûsî de vardır. (38)

8 — Onun geniş ilminin yanı sıra, ilmiyle amel etmesinin ve takdire şâyân bir tarzda takvâ 'vera' ve zühd sâhibi olmasının, aklının ve kalbinin saflaşip berraklaşmasında, başta kelâm ve tasavvuf ilmi olmak üzere, diğer ilimlerde pek yüksek kudret ve kuvveti elde etmesinde mühim bir rol oynamış olduğunu da hatırdan uzak tutmamak gerekir.

(36) 16 ve 24 no.lu dipnotlara bkz.

(37) Tebliğimizin 3. sh.ne bkz.

(38) Molla Câmî, A.g.e. s. 632; Kâtip Çelebi, Keşfuzzunûn, II, 1758; N. Keklik, A.g.e. (Giriş), s. X, XXIII, 14, 22, 29, 36, 176; H. Zirikî, A.g.e. ay. yer

